

יואל רקח

באוניברסיטה העברית

חנוך גוטפרינד

דברים שנאמרו באקדמיה בז' בטבת תש"ס (16. 12. 99)
 בערב העיון לציון יובל לפרסום המאמר ההיסטורי של יואל
 (ג'וליו) רקח על שימושי תורת החבורות בספקטרוסקופיה.

פרופסור יואל (ג'וליו) רקח הצטרף לסגל האוניברסיטה העברית
 בראשית 1940. מינויו היה סיום מוצלח לחיפוש פיזיקאי עיוני בעל
 מעמד בין-לאומי בשנים 1930-1939. תהליך החיפוש הזה, שהיה
 מעורב בו גם אלברט איינשטיין, הוא פרק מרתק בתולדות
 האוניברסיטה העברית.

ב-14 בנובמבר 1938 פנה רקח במכתב אל פרופ' חיים וייצמן והציע
 את מועמדותו למשרת פרופסור לפיזיקה עיונית באוניברסיטה
 העברית. בפנייתו תמך ד"ר אומברטו נכון, מראשי יהדות איטליה
 וממנהיגי התנועה הציונית שלה, שכתב לוייצמן כי מנקודת המבט
 היהודית והציונית רקח הוא מן המועמדים הטובים ביותר שאפשר
 לחשוב עליהם. כעבור זמן-מה פגש נכון את וייצמן בפריז ומסר לו
 עוד מכתב. בתחתית המכתב הזה, השמור בארכיון האוניברסיטה
 העברית, רשם וייצמן הערה בכתב ידו: "He is a rich man I understand".
 האוניברסיטה העברית הפיקה תועלת כספית ממצבו הכלכלי הטוב
 של פרופסור רקח.

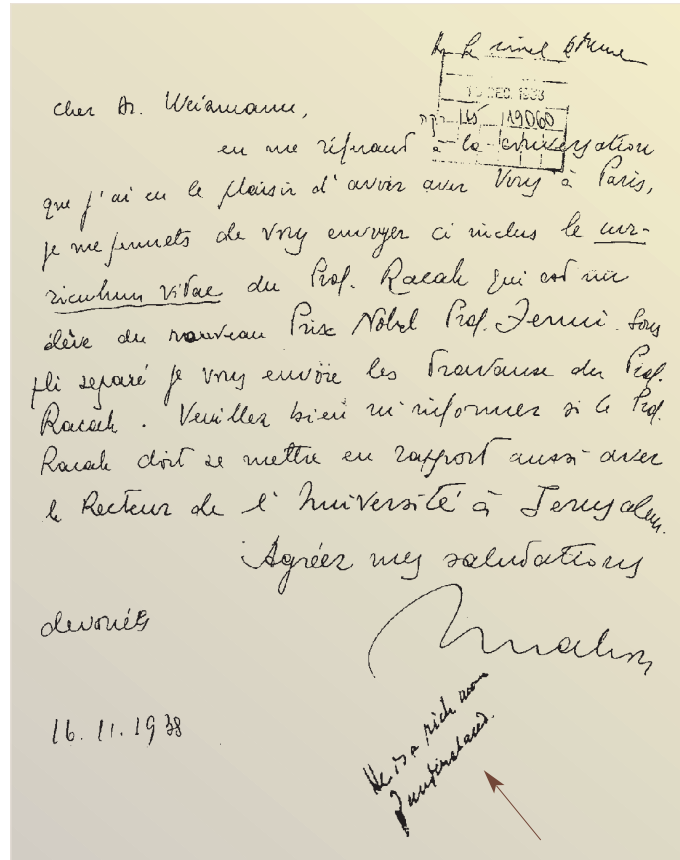
מחמת הערתו של נכון, כאשר התחיל רקח לקבל שכר באוניברסיטה
 העברית באפריל 1940 שולמה לו משכורת של 15 לא"י בלבד,
 מחצית משכורתו של פרופסור פליט. רק בדצמבר 1943 עלה שכרו
 ושולמה לו משכורת מלאה של פרופסור מן המניין.

ואולם לא היה זה מכתבו של ד"ר נכון ואף לא ההערה בכתב ידו של
 וייצמן אשר גרמו לוועדה האקדמית - הפרופסורים פרנקל, פקטה,
 סמבורסקי ופרקש - להעדיף את רקח מהמועמד האחר לאותה
 המשרה, פרופסור פירט מפראג. לפני הוועדה הונחו מכתבי המלצה
 על רקח מטובי הפיזיקאים העיוניים בזמן ההוא - וולפנג פאולר,
 אנריקו פרמי, נילס בוהר, הנדריק אנטון קראמרס ופריץ לונדון.

מכתביהם הקצרים שיבחו את עבודתו של רקח, והוועדה החליטה
 להמליץ לפני הסנט על מינויו. נימוקיה היו שרקח צעיר יותר
 מהאחרים, שילמד עברית מהר יותר ושיהיה פורה מבחינה מדעית
 זמן רב יותר. בהצבעה חשאית וברוב גדול אישר הסנט את ההמלצה
 הזאת (אוקטובר 1939). רקח שלח מכתב אישור ותודה
 לאוניברסיטה. בן שלושים היה רקח הפרופסור-מן-המניין הצעיר
 ביותר באוניברסיטה העברית.

אם להאמין למה שאמר רקח לוייצמן בפגישתם בלונדון בינואר
 1940, הוא היה מגיע לארץ גם אילו הייתה האוניברסיטה ממנה את
 פירט ולא אותו. לוייצמן אמר רקח שהיה מנוי וגמור להתיישב בארץ
 ישראל, ושאלתו הייתה אם להתיישב בה כמדען או כחלוץ. "סע
 כמדען חלוץ", השיב לו וייצמן. ולא הייתה זו הפעם היחידה שוייצמן
 הביע את דעתו שפיתוח המדע בתנאים של הימים ההם היה מעשה
 חלוצי כמו גאולת הקרקע והקמת היישוב.

בפברואר 1940 הודיע רקטור האוניברסיטה פרופ' אברהם הלוי
 פרנקל לסנט על בואו של רקח לארץ ישראל. כעבור חמישה חודשים
 כבר ביקש רקח להיות חבר הסנט בהניחו שהעברית שלו טובה דיה
 להבנת הדיונים. בישיבה הראשונה בהשתתפותו אישר הסנט תכנית
 לימודים בפיזיקה כחוג ראשי. כשסיים פרופ' פרנקל את תקופת

כהונתו כרקטור הוא ציין שבואו של רקח וקידום הפיזיקה לדרגת חוג ראשי היו ההישגים החשובים ביותר בתקופת כהונתו.

בירושלים שקד רקח על עבודתו המדעית. המדע העסיק אותו כל שעות היממה ובתוך זמן קצר התערה באוניברסיטה העברית. כאשר בשנת 1944, זמן קצר לפני סוף המלחמה, הציעה לו ממשלת איטליה לחזור למשרתו באוניברסיטת פיזה, סירב בתוקף בלי היסוס. הוא נקלט בסביבה החדשה, הקים משפחה וראה בירושלים את ביתו לעד.

בשנות הארבעים עבד רקח בירושלים בבדידות גמורה בלי מגעים עם עמיתים למקצוע. עבודה כזאת במהלך תקופה ארוכה כל כך דרשה כוח רצון חזק, שליטה בשיטות המחקר ובכלי המחקר, ביקורת עצמית וביטחון בבחירת הדרך. רקח

ישראל ובין התפתחות הפיזיקה הגרעינית: גילוי הרדיואקטיביות והקונגרס הציוני הראשון היו בשנת 1897, פיצול האטום על ידי ראטרפורד והצהרת בלפור התרחשו בשנת 1917 ומדינת ישראל נולדה בהשנה שנולד מודל הקליפות של הגרעין. בעשרים השנים הראשונות של רקח באוניברסיטה העברית נגלה מדען בעל שיעור קומה בין-לאומי, מורה מצוין המעורב בחיי האוניברסיטה, חתן פרס בובליק, חתן פרס ישראל, חתן פרס רוטשילד, חבר האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, והישראלי השלישי אחרי מרטין בובר ואבא אבן שהתמנה לחבר כבוד של האקדמיה האמריקנית למדעים. רקח היה מעמודי התווך של האוניברסיטה ואחד מנציגייה הבולטים בעולם.

בשנת 1961, יומיים אחרי ששב משבתון באיטליה ובארזה"ב,

נבחר רקח לרקטור ותקופת-מה כיהן גם כנשיא. בגלל תפקידו הרם נאלץ לדחות כמה פרויקטים מדעיים, אך היה פעיל במחקר גם בתקופה זו, הוסיף להדריך תלמידי מחקר ועשה לקידום השימוש במחשב הישראלי הראשון, Weizac של מכון וייצמן, לחישובים בספקטרוסקופיה אטומית. במחשב ראה כלי עבודה הכרחי למחקר שלו ובו בזמן נהנה ממנו כמו מצעצוע. בשנת 1962 קיבל מענקי מחקר תלת-שנתיים נכבדים ממכון התקנים של ארצות-הברית ומחיל האוויר האמריקני.

הקריירה של רקח באוניברסיטה העברית נמשכה עשרים וחמש שנה ופסקה עם מותו הטרגי, שנגרם מדליפת גז בביתו בפירנצה. היום, כשלושים וחמש שנה אחרי מותו וכשישים שנה אחרי בואו לאוניברסיטה הוא נראה, אולי אפילו יותר מבעבר, דמות מיוחדת במינה בנוף האוניברסיטה העברית בשנים של עיצוב האוניברסיטה, עיצוב היישוב היהודי בארץ ישראל ואחר כך עיצוב מדינת ישראל הצעירה. השנים האלה הביאו לאוניברסיטה העברית חוקרים מצוינים ממרכזי המחקר וההשכלה הטובים ביותר באירופה. הם הביאו אתם תרבות של מחקר והוראה מתוך מחויבות לדייק בחיפוש האמת, להט חלוצי והזדהות עם אידיאלים. פרופסור רקח היה אישיות בולטת בגלריה המרשימה הזאת.

מכתבו של ד"ר אומברטו שן לד"ר חיים וייצמן. החץ מצביע על ההערה: "He is a rich man I understand"

ניחן בכל אלה והגיע להישגים מדעיים מן המעלה הראשונה. בפעם הראשונה יצא מן הבדידות המדעית כאשר בספטמבר 1948 נסע לכנס בפיזיקה גרעינית בברמינגהם. אז התפרסם ושיטתו, שיטת רקח, נודעה בעולם המדע.

אמנם בשנותיו הראשונות בירושלים ייחד את כל זמנו למדע, אך כאיש אוניברסיטה מסור ונאמן עסק גם בענייניה. בשנת 1946, שש שנים בלבד אחרי כניסתו לאוניברסיטה, נבחר לדיקן הפקולטה למדעי הטבע. באותו הזמן התרחבה עבודתו המדעית והגיעה לבשלות, אך הוא נאלץ להפסיק את פעילותו המלאה בגלל מלחמת העצמאות. מדצמבר 1947, עם תחילת הקרבות, שימש סגן מפקד יחידת ההגנה על הר הצופים. כאשר התהדק המצור על ירושלים נקרא לרדת מהר הצופים ולרכז את מחקר ייצור התחמושת - בקבוקי מולוטוב ופגזי דווידקה - מחומרי הגלם הדלים שהיו אז בירושלים.

בשנת 1959 ערך פרופ' בנימין מזר, רקטור ונשיא האוניברסיטה, קבלת פנים לרגל יום הולדתו ה-50 של רקח ולציון עשרים שנות פעילותו באוניברסיטה העברית. האוניברסיטה פרסמה הודעה לעיתונות שכותרתה "ג'וליו רקח אבי הפיזיקה הגרעינית בישראל בן 50". סופר בה שרקח מצא הקבלה בין ההיסטוריה של מדינת